

TERVİHÜ'L-ERVAH'TAKİ TÜRKÇE BİTKİ ADLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME *

A REVIEW ON THE TURKISH PLANT NAMES IN TERVIHU'L-ERVAH

Osman ÖZER**

Özet

Tarihi süreç içerisinde Türkçenin bir bilim dili olduğu dönemseller olarak ortaya konulmuş olan eserlerde kendini göstermektedir. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde de edebi eserlerin yanı sıra, çeşitli bilim dallarından birçok sayıda eser yazılmıştır. Bu eserler içerisinde tıp ve sağlık konularında yazılmış olan kitaplar, önemli bir yer tutar.

İncelemeye esas olarak aldığımız Tervihü'l-Ervah adlı eser, yazılarında "Ahmedî" mahlasını kullanan ve gerçek adının "Tacüddin İbrahim bin Hızır" olduğunu bildiğimiz müellife aittir. Mesnevi tarzında yazılmış bir tıp eseri olan Tervihü'l-Ervah, müellifin yaşadığı muhit ve ölüm tarihi göz önünde bulundurulduğunda 14. yüzyılın sonları ile 15. yüzyılın başlarında yazılmıştır. Tervihü'l-Ervah Ahmedî'nin en büyük mesnevisi olması yanında Türk edebiyatında yazılmış telif ilk manzum tıp kitabı olması bakımından da ayrı bir önem taşır.

Dönemin bilim dilini bir edebiyat türü olan mesnevi içerisinde büyük bir ustalıklarla kullanan Ahmedî, 10082 beyitlik meşhur eseriyle yaşadığı döneme imza atmıştır. Bir tıp metni olması münasebetiyle hastalık, ilaç ve tedavi adlarıyla birlikte çok sayıda bitki adı da eserde yer almaktadır. Arapça ve Farsça bitki adlarıyla birlikte Türkçe bitki adlarının da çok sayıda kullanılması, Ahmedî'nin bilim dilini Türkçeleştirme gayreti içerisinde değerlendirilebilir. Makalenin genel içeriğinde Türkçe bitki adlarına dikkat çekilerek, dönemin bilim diline ışık tutulacaktır.

Anahtar kelimeler: Tıp Yazmaları, Ahmedî, Tervihü'l-Ervah, Türkçe Bitki Adları

Abstract

In the historical process, the fact that Turkish is a scientific language shows itself in the works that have been revealed in different periods of time. In the Old Anatolian Turkish Period, besides literary works, many works from various disciplines of science were written. Among these works, books written on medicine and health have an important place.

The work named Tervihü'l-Ervah, which we took as the basis for the examination, belongs to the author who uses the pen name "Ahmedî" in his writings and whose real name is "Tacüddin

* Bu makale doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: osmanaga@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3648-0443>

İbrahim bin Hızır". Tervihü'l-Ervah, a medical work written in the Masnavi style, was written in the late 14th and early 15th centuries, considering the author's living environment and death date. Tervihü'l-Erväh, besides being Ahmedî's greatest masnavi, has a special importance in terms of being the first verse medicine book written in Turkish literature.

Ahmedî, who used the scientific language of the period in a literary genre, masnavi, with great skill, made his mark in the period in which he lived with his famous work of 10082 couplets. Since it is a medical text, many plant names are included in the work, along with the names of diseases, drugs and treatments. The use of Turkish plant names together with Arabic and Persian plant names can be evaluated as the effort of Ahmedî to translate the scientific language into Turkish. In the general content of the article, attention will be drawn to Turkish plant names and the language of science of the period will be shed light on.

Keywords : Medical Manuscripts, Ahmedî, Tervihü'l-Ervah, Turkish Plant Names

Giriş

Türk dilinin tarih sahnesinde görülmesinden günümüze kadar edebî, dinî, tarihî, felsefî ve bilimsel sahalarda birçok eser yazılmıştır. Bu eserler Türk dili, Türk edebiyatı, Türk tarihi ve Türk kültürü bakımından araştırmacıların sürekli ilgisini çekmiştir. Özellikle 14. yüzyıldan itibaren bilimsel eserlere bir yöneliş söz konusudur. Bu eserlerin bir kısmı telif, bir kısmı da çeviri eserlerdir. Eski Anadolu Türkçesi döneminden başlayarak her alanda yüzlerce Türkçe eserin ortaya konması, Türk dilini bir konuşma ve edebiyat dili olmaktan bilim dili olmaya doğru taşımıştır (Uçar, 2010: 40).

Anadolu'da yazılmış ilk telif tıp kitabı Edviye-i Müfrededir (1390). İshâk bin Murâd tarafından yazılmış ve yazılış tarihi kesin olarak bilinen Türkçe ilk telif tıp eseridir. Edviye-i Müfrede Mustafa Canpolat ve Zafer Önler tarafından yayımlanmıştır (Canpolat ve Önler, 2007). Tercüme kitapların başında da İbn-i Baytar'ın "Tercüme-i Müfredât-ı İbni Baytâr"ı gelmektedir (Küçükler ve Yıldız, 2022). Bu kitabın tercümesinin kimin tarafından yapıldığı belli değildir. XIV. yüzyılda kısa bir tercüme devresi geçirdikten sonra Türk tıbbi rayına oturmuş ve bir müddet sonra kıymetli eserleriyle bilim ve kültür tarihimizde layık olduğu yere gelmiştir.

Tarihin ilk zamanlarından itibaren insan, hastalıklarına çareler aramış ve tedavi için de bitkilere yönelmişlerdir. Daha sonra bitkilerden yararlanılarak geliştirilen tedavi şekillerini daha geniş bir sahaya ve sonraki nesillere aktarmak için de yazıya dökerek kitaplaştırmışlardır. Yazılan tıp eserleri içerisinde geçen bitki adları, Türk dilinin kavram zenginliği açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bitki adlarının oluşumunda hayvan adlarından (Uçar, 2013b), organ adlarından (Uçar, 2012) vb. çağrışımlardan yararlanılmıştır. Bitkilerin çeşitli nesnelere hareketle benzetme yönü kullanılarak adlandırılmaları, birden fazla kelimenin ad karşılığı olarak kullanılmasını sağlamıştır. Bu durum birçok bitki adının birleşik kelime olarak kullanılmasını ortaya çıkarmıştır: hanımeli, güveyfeneri, gözlük otu vb. (Uçar, 2013a: 2673).

Ahmedî'nin Tervihü'l-Ervah'ında Arapça ve Farsça bitki adlarından yararlanıldığı gibi çok sayıda Türkçe bitki adları da karşımıza çıkmaktadır.

1.Tervihü'l-Ervah ve Yazarı

Ahmedî'nin doğum yılı ile nereli olduğu kesin olarak bilinmemektedir. XV. yy. tezkirecilerinden Latifî ve tarihçi Ali, şairin Sivaslı olduğunu yazarlar (Latifi, 1314, Gelibolulu Ali, 1861) Katib Çelebi ve Kınalızade Hasan Çelebi ise şairi Germiyanlı olarak anar (Kâtib Çelebi, 1360-62/1941-43, Hasan Çelebi, 1978). Eslâfta (Faik Reşad,

1311), Osmanlı Müellifleri'nde (Bursalı Mehmet Tahir, 1333-1342) ve Amasya Tarihi'nde (Abdizade, 1327), Ahmedî'nin Amasyalı olduğu yazılıdır. Köprülü, Ahmedî'nin Amasyalı olarak gösterilmesinin, İbni Arabşah'ta Amasya'da öldüğünün bildirilmesinden ileri geldiğini söyler (Köprülü, 1978: 216).

Alim Yıldız bu tartışmaları değerlendirerek "Şair Ahmedî Sivaslıdır" görüşünü ortaya koymuştur (Yıldız: 2018: 18).

Şairin yazdıkları, Osmanoğullarından Emir Süleymanla tanıştığını ve şehzadenin ölümüne değin bu ilişkinin sürdüğünü göstermektedir. Ahmedî'nin seksen yaşını geçmiş olarak H. 815/1412-1413 yılının sonlarında Amasya'da öldüğü bildirilmektedir. Bu hesaba göre 1333-34 yılları arasında doğduğunu söyleyebiliriz. Ahmedî, 10082 beyit olan Tervih-ü'l-Ervah'ı dokuz ayda, Cemşid-i Hurşid'i ise iki ayda yazdığını belirtmektedir:

"toğuz ayuñ içinde uşbu manzüm / hitām-ı dānişile oldı mahtüm" (Özer, 1995: 374a/10049)

Tervihü'l-Ervah Ahmedî'nin en büyük mesnevisi olması yanında Türk edebiyatında yazılmış ilk tıbbi telif kitabı olması bakımından da büyük bir önem taşır.

Ahmedî, Tervihü'l-Ervah'ın dibacesinde "düzelm tıbbda bir kaç kavānîn / ki ola tuhfe-yi şāh-ı selātin" (Özer, 1995: 4a/44) beyitiyle tıbbiye ait bazı meselelerden bahsedeceğini söyleyerek, ismini zikretmemekle birlikte bunu Süleyman Çelebi namına yazdığı bilinmektedir. Emir Süleyman sarhoşluk ile meşhur bir şehzade idi (Köprülü, 1978: 219).

Yazdığı kitaplarda "Ahmedî" mahlasını kullanan şairin gerçek adı eski kaynaklarda değişik biçimlerde geçmektedir. Bu değişik adlardan "Tacüddin İbrahim bin Hızır" adı birçok araştırmacı tarafından benimsenmiştir¹.

Köprülü Topkapı Sarayı'ndaki bir nüshaya bakarak takriben 4000 beyitlik dediği eser 10082 beyittir. Şairin kendi beyanıyla:

"ādedle onbiñ hem yüzdür / zihî nāzım zihî 'ıkd u zihîdür" (Özer, 1995: 374a/10051)

Köprülü: "İran ve Türk edebiyatında, cinsi münasebetlere, zevk ve sefahate, keyfe ait birtakım meselelerin böyle, tıbbi ve hıfzıssıhaya aitmiş gibi ciddi bir renk verilerek şiir mevzuu ittihaz edilmesi eski bir ananedir. İhtiyar şair de genç ve sarhoş prensin hoşuna gitmek için böyle bir mevzi intihap etmiş olmalıdır." (Köprülü, 1978: 219) diyerek kitapta baştan sona bu konuların işlendiği izlenimini uyandırmıştır. Hâlbuki 10082 beyitlik mesnevîde bu konular sanıldığı biçimde ve genişlikte ele alınmamıştır.

Ahmedî'nin Tervihü'l-Ervah'ı gerek kelime ve kavram zenginliği gerekse mesnevî tarzında yazılmış bir tıbbi eseri olması açısından önem taşımaktadır.

¹ Köprülü, Ahmedî, İslam Ansiklopedisi (İ.A) : Bu konunun tartışması Banarlı, Nihad Sami, [XIV, Asır Anadolu şairlerinden Ahmedî'nin Osmanlı tarihi: Dāsitān-ı Tevārih-i Mülük-i Âli-i Osman ve Cemşid ve Hurşid Mesnevisi, Türkiyat mecmuası VI. cildinden ayrı basım İstanbul 1939] ve daha geniş olarak Kortantamer [Leben und Weltbild des altosmanischen dichters Ahmedî unter Besonderer Berücksichtigung seines Diwans, Freiburg 1973] vermişlerdir.

2. Tervihü'l-Ervah'ta Geçen Türkçe Bitki Adları²

acı bāzām: 1. Acı badem, gülgillerden, dikenli veya dikensiz, meyvelerinin kabukları kalın, çekirdekleri küçük olan bir tür badem ağacı (*Amygdalus amara*). 2. Bu ağacın hidrosiyamik içermesinden dolayı fazla tüketildiğinde zehirlenmeye sebep olan, krem, koku ve ayakkabı boyası yapımında kullanılan acımtırak, keskin kokulu meyvesi.

acı kışşā: Acı acur ya da salatalık. Kabakgillerden, kabuğu çizgili ve tüylü, yeşil veya sarımtırak, üzeri yeşil lekeli, irice bir meyve (*Cucumis flexuosus*).

acı turb: Turpgillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor renkli bir bitki (*Raphanus sativus*). 2. Bu bitkinin yenilen etli kökü.

acı mışmış : Acı kayısı, Gülgillerden, sıcak veya ılık iklimlerde yetişen, çiçekleri pembemsi beyaz bir ağaç (*Prunus armeniaca*). Bu ağacın açık turuncu renkte, eti sulu, güzel kokulu, tek ve sert çekirdekli tatlı meyvesi.

ağac : Ağaç, meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki.

ağ degek : bkz. degek.

ağ encir : Ak incir, <Far. İncir; (*Ficus carica*).

ağ fulful : Ak biber, <Ar. Biber. (*Capsicum annuum*).

ağ haşhaş : Ak haşhaş, <Ar. Haşhaş, gelincikgillerden, kapsüllerinden afyon elde edilen, tohumlarından yağ çıkarılan bir yıllık ve otsu bir kültür bitkisi (papaver somniferum).

ağ hatmi : < Ar. Hatmi çiçeği, ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan, çok yıllık otsu bir süs bitkisi, ağaçküşesi (*Althaea officinalis*).

ağ şandal : <Ar. Koca yemiş, sandal, kerestesi sert ve kokulu bir ağaç (*Santalum album*).

ağ şabāşir : Bambu şekeri, Hint kamışı şekeri; <Far. şebāşir.

ağ türbüd : Ak türbüt. <Far. Türbit otu (*Convolvulus turpethum*).

ağ üzüm : Ak üzüm, (*Vitis vinifera*).

alma : Elma (*Pirus malus*).

alma çiçeği: Elma çiçeği.

arpa : Buğdaygillerden bir bitki (*Hordeum vulgare*) ve bu bitkinin ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen taneleri.

ayva : Ayva (*Cydonia vulgaris*).

ayva çiçeği: Ayva çiçeği.

bögrülce : 1. Fasulyeye benzer bir bitki (*Vigna sinensis*). 2. Bu bitkinin sebze olarak yararlanılan yeşil ürünü ve göbeği koyu benekli tohumu.

² Eser içerisinde geçen Türkçe bitki adları alınmıştır. Ancak Türkçe bir kelimeyle birlikte birleşik oluşturan Arapça ve Farsça bitki adları da çalışmaya dahil edilmiştir.

buğday : Buğday (*Triticum aestivum*).

burçak : Burçak, baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi; bu bitkinin mesrcimeğe benzeyen tanesi (*Vicia ervilia*).

buyan : Meyan kökü (*Glycyrrhiza glabra*).

çekirdek : Etli meyvelerin içinde bir veya birden çok bulunan, çoğu sert kabukla kaplı tohum.

çekirdeksüz kuru üzüm : Çekirdeksiz kuru üzüm.

çığındur : bkz. Çugundur

çiçek : Çiçek, bir bitkinin üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü.

çigid : bkz. Çekirdek

çugundur : Çükündür, pancar (*Beta vulgaris*).

degek : Tevek, asma, kavun, karpuz vb. bitkilerin sürgünü veya dalı.

demür diken: Demir diken, toprak üzerinde yatık olarak bulunan, boynuz biçiminde dikenli çiçekleri küçük ve açık sarı renkli bir tür bitki (*Tribulus terrestris*).

diken : Diken, bazı bitkilerin dal, yaprak, meyve kabuğu vb. bölümlerinde ve bazı hayvanların derisinde bulunan sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntılardan her biri.

dikenlü ot : Dikenli ot

ekşi ayva : bkz. ayva. Sert, sulu ve şeker oranı düşük bir ayva.

ekşi erük : bkz. erük. Sert, sulu ve şeker oranı düşük bir elma.

ekşi nār : Ekşi nar, limon tadında olan nar. <(Fars. *enār*'dan) Nargillerden, düzgün ve parlak yapraklı, canlı kırmızı iri çiçekli, hafif dikenli ağaççık. (*Punica granatum*)

erük : Erik; 1. Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağaç (*Prunus domestica*). 2. Bu ağacın ince, çeşitli renkelerd, mayhoş veya talı, eti sulu ve sert çekirdekli yemişi.

eşek marulı: Bir tür yabani marul, acı marul (*Sonchus oleraceus*).

gökce : Yeşil, taze.

günlük : Günlük ağacı ve bundan elde edilen zambak; ak günlük (*Boswellia*), kara günlük (*Cortex styracis*) olmak üzere iki türü bulunur. Günlük ağacından ayrıca buhur yapılır.

hurmā çiçeği: Hurma ağacının çiçeği. <Far. Bir çenekliler sınıfından, boyu 15 ile 30 metre arasında değişebilen, gövdesi sütun gibi düz, büyük ve dilimli yapraklarından sepet ve hasır, liflerinden ip, usâresinden palmiye şarabı yapılan ve hurma denen meşhur meyveyi veren sıcak iklim ağacı. (*Phoenix dactylifera*)

ısrırgan: İsrıgangillerden, her tarafı sert tüylerle kaplı, tüyleri kırıldığında karınca asidi denilen çok kaşıntıverici bir madde çıkartan bir ot (*Urtica*).

ıssı ot : Biber.

ızdır çiçeği: <Ar.+T. Mekke ayrığı; (*Andropogon schoenanthus*).

ince bih : Ayva; <Far. bih.

ince cünd-i bîdester: Kunduztaşağı otu ve kökü, cavşir, oğlanaşı ve bundan elde edilen zamk (Ferula elaochytris) <Far. cündibîdester.

ince kettân : Keten bitkisi ve bundan elde edilen zamk; (*Linum usitissimum*). <Ar. kettân.

ince rāziyānec: Rezene; <Far. Rezene; (*Foeniculum vulgare*).

it üzümü : Patlıcangillerden, 20-50 santimetre yüksekliğinde, bazı ilaçların yapımında kullanılan bir yıllık otsu bir bitki, köpek üzümü, tilki üzümü (*Solanum nigrum*).

kab : bkz. kabuk

kabak : Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarıçiçekli, birçok türü olan bir bitki (*Cucurbita*).

kabuk : Kabuk, bir şeyin üstünü kaplayan ve onu dış etkilere karşı koruyan, kendiliğinden oluşmuş sertçe bölüm.

kamış : Kamış, buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkiler (*Phragmites australis*).

kara erük : bkz. Erük

kara kühj erük: Kara dağ eriği, yabani dağ eriği.

kavun : Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitki (*Cucum*).

keber : Gebre otu, kedi tırnağı.

kenger sakızı : <Far. Birleşikgillerden, yaprakları dikenli yaban bir bitki, eşek dikenli, kengel (*Cynara cardunculus*). Kenger sütünden yapılan bir sakız türü, çengel sakızı, kengel sakızı

kepek : Kepek; un elendikten sonra, eleik üstünde kalan kabuk kırıntıları.

kızıl gül : Kırmıs gül.<Far. 1. Gül (*Rosa*).

kızıl mercimek: <Far. 1. Mercimek. 2. Bu bitkinin, besin değeri yüksek, ufak, kırmızı, sarı veya yeşil, yuvarlak ve yassıca tohumu, yasmık (*Lens culinaris*).

kühj erük : Dağ eriği.

ķuru erük : Kurutulmuş erik.

ķuru incir : Kuru incir.

ķuru üzüm : Kuru üzüm.

ot : Ot, bitki; ilaç, ecza, ilaç ham maddesi

pazu : Ispanakgillerden, yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabani ıspanak (*Beta vulgaris varcicla*).

sakız : bkz. kenger sakızı.

sarmaşuk : Sarmaşık-gillerden, koyu yeşil renkli, değişik biçimli yaprakları olan, sap ve dallarından çıkan küçük ek köklerle dik, düz yerlere yapışarak tırmanan bitki (*Hedera helix*).

sarmısak : 1. Zambak-gillerden, 25-100 santimetre yüksekliğinde, yapraklarında, saplarında ve toprak altındaki soğanında kokulu yağ bulunan bir kültür bitkisi (*Allium sativum*). 2. Bu bitkinin baharat olarak kullanılan dışı bölümü.

şarmusak : bkz. sarımsak.

şaru ehlije : <Far. Helile otu, tohumları tıpta müşhil olarak kullanılan bir bitki. Kara helile, sarı helile gibi türleri bulunur. *şaru ehlijec*, *şaru helilec*.

şaru kişniş : Sarı kişniş. <Far. Kişniş otu; (*Coriandrum sativum*).

semiz otu : Semizotugillerden, etli ve mayhoş yaprakları sebze olarak yenilen otsu bir bitki, semizot (*Portulaca oleracea*).

sıhındu : bkz. sıkındu

sıkındu : Meyva ve sebzelerin sıkılmış suyu, özsu, usare.

sögüd : bkz. sögüt.

sögüt : Sögüt-gillerden, sulak yerlerde yetişen, yaprakları almaşık ve alt yüzleri havla örtülü büyük bir ağaç (*Salix*).

südlügen : Sütleğengillerden, yaprak sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir öz su bulunan, verdiği öz su türlerine göre hekimlikte ve sanayide kullanılan, yedi yüz kadar türü bilinen, bir veya çok yıllık bir bitki, Japon kaktüsü (*Euphorbia peplis*).

taş erügi : Çakal eriği; çok ekşi, sert, iri çekirdekli bir tür erik, yaban eriği, dağ eriği.

taru : Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı (*Panicum milliaceum*).

tatlı bāzām: Tatlı badem <Far. Badem ağacı ve bunun yemişi.

tatlı nār : Tatlı nar. <Far. Nar ağacı ve meyvesi (*Punica granatum*).

tatlı rummān : bkz. tatlı nār

tatlı üzüm : bkz. üzüm.

teke sakalı : Tekesakalı otu; birleşik-gillerden, kökleri sebze olarak kullanılan otsu bir bitki (*Tragopogon porrifolius*).

topalaḥ : Hünnap-gillerden, yapraklarından yeşil boya çıkarılan bir bitki (*Rhamnus clorophorus globosus*).

tütün : bkz. tütün.

tütün : 1. Patlıcangillerden, birleşiminde nikotin bulunan, otsu bir bitki 2. Bu bitkinin kurutulup kıyılarak sigara biçiminde veya pipoyla içilen yaprağı (*Nicotiana tabacum*).

üzüm : Asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi (*Vitis vinifera*).

yabân soğanı : bkz. soğan. <Far. Ada soğanı, zambakgillerden, soğanından ilaç olarak yararlanılan birtakım maddeler elde edilen çok yıllık bir bitki.

yaprağ : Yaprak

yarpuz : Ballıbabagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki (*Mentha pulegium*).

yaşıl mâzû : Yeşil mazı. <Far. Mazı (*Thuya*).

yavşan : Sıracagillerden, mavi ve beyaz renkte çiçekler açan, kokulu, acı, kaynatılıp suyu ilaç olarak içilen bir bitki, yavşan (*Artemisia*).

yelencük : Öd ağacı (*Aquilaria agallocha*).

yılğun : Ilgın; ılgıngillerden, Akdeniz bölgesinde yetişen bir ağaç veya ağaççık cinsi (*Tamarix*).

yosun : Yosun, çoğu sularda, ağaç veya taşların üzerinde yetişen tallı bitkilerin ilkel yapıdaki örneklerine verilen genel ad.

yüzerlik : Üzerlik; sedef otugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi amaçlı, tütsü olarak kullanılan bir bitki (*Peganum harmala*).

Sonuç

Dil kültürün en önemli taşıyıcı ögesidir. Dillerin zenginliği kavramla başlar ve kelimeyle ölçülür. Türkçenin ilk yazılı belgelerinden itibaren sistematik olarak gelişen Türkçe, kavramlarını kelimeye dönüştürmekte sıkıntı içerisinde olmamıştır. Özellikle Uygur metinlerinden itibaren görülen ve özellikle çeviri eserlerle birlikte dile girmeye başlayan yabancı kelimeler, bilimsel eserlerde daha fazla kendini göstermiştir. Özellikle tıp, matematik ve astronomi gibi terim çokluğunun söz konusu olduğu eserlerle Türkçeye giren yabancı terimler, özellikle 14-16. yüzyıllar arası duyarlı yazarlar tarafından Türkçeleştirme gayretiyle bir Türkçe bilim terminolojisi oluşturmuştur.

Ahmedî tarafından yazılan ve Türk dili ve edebiyatının mesnevi tarzında yazılmış ilk tıp eseri olan Tervihü'l-Ervah'ta da Türkçe bitki adlarıyla birlikte özellikle Arapça ve Farsçaya ait bitki adları da çok sayıda kullanılmıştır. Tervihü'l-Ervah'ta kullanılan Türkçe bitki adlarının bir kısmı müstakil kelime olarak bulunurken bir kısımda ot, diken, çiçek, ak, sarı, kara, ince, yaban vb. kelimelerle birlikte birleşik ad olarak kullanılmıştır. Ayrıca birleşik bitki adlandırmalarında it, teke, eşek gibi hayvan adları ile dağ, yaban gibi coğrafya adlarından da yararlanılmıştır.

Tervihü'l-Ervah'ta yer alan ve makale içerisinde verdiğimiz Türkçe bitki adları, dönem yazarlarının bir Türkçe bilim dili oluşumuna katkı sağladığını da göstermektedir.

Kaynakça

Abdizade, Hüseyin Hüsameddin (1327). Amasya Tarihi, İstanbul: Hikmet Matbaası.

Bursalı Mehmed Tahir (1333-1342). Osmanlı Müellifleri, 3 cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Canpolat M. ve Önler Z. (2007). Edviye-i Müfrede, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Derleme Sözlüğü (1963-1982). C. I-XII, , Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Devellioğlu, F. (2012), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara: Aydın Kitabevi,

Faik Reşad (1311). Eslaf, İstanbul: Âlem Matbaası.

Gelibolulu Mustafa b. Ahmed Alî (1861). Künhü'l-ahbâr, İstanbul: Takvimhane-i Âmire Matbaası.

Kâtib Çelebi (1360-62/1941-43), Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn (nşr. Kilisli Muallim Rifat – Şerefeddin Yaltkaya), I-II, İstanbul.

Kınalızade, Hasan Çelebi (1978). Tezkiretü's-Şu'ara, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Köprülü, M. Fuad (1978). "Ahmedi". İslâm Ansiklopedisi. C. 1. İstanbul: MEB Basımevi. 216-221.

Küçükler, P. (2010), Mücerrebname, Ankara: Kültür Ajans Yayınları.

Küçükler, P. ve Yıldız, Y. (2022) Tercüme-i Müfredât-ı İbni Baytâr Baytâr-Nâme, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Latîfi (1314), Tezkire-i Latîfi (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul.

Önler, Z. (2019), Tarihsel Tıp Metinleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Önler, Z. (2019), Tarihsel Tıp Metinleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özer, O. (1995). Ahmedi Tervihü'l-Ervah, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Ü, Sosyal Bil. Enst. Elâzığ.

Sarı, M. (1984). El-Mevarid Arapça-Türkçe Lügat, İstanbul: İpek Yayın Dağıtım.

Şahin H. (2004). Terceme i Rahatü l İnsan, Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C.7, S.7, s.71-107.

Şahin H. (2005). Anadolu'da Yazılmış Bir Tıp Kitabı Kemaliyye, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.9, s.147-172.

Tarama Sözlüğü (1963-1977). C. I-VIII, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uçar, İ. (2010). "Türkçede Eş Anlamlılık ve Eski Anadolu Türkçesi Tıp Yazmalarında Eş Anlamlı Kelime Kullanımı", ZfWT, C. 2, S.1, s. 37-48.

Uçar, İ. (2012). "Türkiye Türkçesinde Organ Adlarıyla Oluşturulmuş Bitki Adları", Türklük Bilimi Araştırmaları TÜBAR, S: XXXII, s. 285 – 306.

Uçar, İ. (2013a). “Kavram-Çağrışım-Kelime” Bağlamında Bitki Adlarına Anlam Bilimsel Bir Yaklaşım, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1 Winter 2013, p. 2671-2683.

Uçar, İ. (2013b). Türkiye Türkçesinde Hayvan Adlarından Türetilmiş Bitki Adları, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, C.2/1, s. 1-19.

Yıldız, A. (2018). Ahmedî'nin Memleketine Dair, *Ahmedî Sempozyumu*, Sivas, Türkiye, 02 Mayıs 2018, ss.15-18